Sapiens

Bookmark

Yuval Noah Harari

Sapiens

A Brief History of Humankind

Bookmark

Յուվալ Նոյ Հարարի

Sapiens

Մարդկության համառոտ պատմություն

Թարգմանությունն անգլերենից՝
Աստղիկ Սարգսյանի

new mag

ԵՐԵՎԱՆ
2020

Bookmark

ՀՏԴ 93/94:572.1/.4
ԳՄԴ 63.3+28.71
Հ 390

Հարարի Յուվալ Նոյ
Հ 390 Sapiens: Մարդկության համառոտ պատմություն/ Յուվալ Նոյ Հարարի.- Եր.: Newmag, 2020.- 512 էջ:

Հարյուր հազար տարի առաջ Երկրի վրա ապրում էր մարդկային առնվազն 6 ցեղատեսակ, այսօր՝ միայն մեկը՝ Homo sapiens-ը: Ի՞նչ պատահեց մյուսների հետ, ու ի՞նչ է սպասվում մեզ:

Մարդկության պատմության մասին գրքերի մեծ մասը կա՛մ պատմական, կա՛մ կենսաբանական մոտեցում է ցուցաբերում, բայց Յուվալ Նոյ Հարարին այս խիստ ինքնատիպ գրքով կոտրում է կարծրատիպերը:

Նրա պատմությունը սկսվում է 70,000 տարի առաջ, երբ նոր էր ի հայտ գալիս աշխարհաճանաչողությունը: Հարարին պատմում է, թե զարգացում ապրող մարդն ինչպես է ազդել համաշխարհային էկոհամակարգի վրա և թե ինչպես է կայսրություններ ստեղծել: Հեղինակը միաձուլում է պատմությունն ու գիտությունը՝ վերանայելով տարածված տեսակետները, անցյալի զարգացումները կապելով ժամանակակից խնդիրների հետ, առանձին իրադարձությունները դիտարկելով ավելի մեծ գաղափարների համատեքստում: Հարարին ստիպում է առաջ նայել, քանի որ վերջին մի քանի տասնամյակների ընթացքում մարդիկ սկսել են շրջանցել բնական ընտրության այն օրենքները, որոնք չորս միլիարդ տարի կառավարել են կյանքը: Ինչի՞ կհանգեցնի այս ամենը, ու ինչպիսի՞ն ենք ուզում դառնալ մենք:

Հայերեն հրատարակության համար հատուկ նախաբան է գրել «Գալաքսի» ընկերությունների խմբի համահիմնադիր, «Յուքոմ» ընկերության տնօրենների խորհրդի նախագահ Գուրգեն Խաչատրյանը:

Յուվալ Նոյ Հարարիի երեք գրքերի հայերեն թարգմանությունն իրականացվել է «Գալաքսի» ընկերությունների խմբի հետ գործընկերությամբ:

ՀՏԴ 93/94:572.1/.4
ԳՄԴ 63.3+28.71

ISBN 978-9939-884-02-8
Copyright © 2011 by Yubal Noah Harari
Armenian Translation copyright © 2020 by Newmag Publishing House
Յուվալ Նոյ Հարարի «Sapiens. Մարդկության համառոտ պատմություն» © 2020, «Նյու Մեգ» ՍՊԸ

Այս գրքի հայերեն թարգմանության և հրատարակության իրավունքները պատկանում են «Նյու Մեգ» ՍՊԸ-ին: Հայերեն հրատարակության իրավունքը ձեռք է բերվել ԱԻԻ գրական գործակալության միջոցով:

Ինչու կարդալ այս գիրքը

Վերջին տասնամյակում ամենից շատ քննարկված, քննադատված ու մեջբերված եռագրությունը ներկայացնում ենք **new**mag ընկերության հետ գործակցությամբ: Այդ շարքում առաջինը, իհարկե, «Sapiens. Մարդկության համառոտ պատմություն» աշխատությունն է: Մարդն անհատապես աննկարևոր ու մոլորակի վրա նշանակալի ազդեցություն չունեցող մի էակ էր, որը սովորեց գործակցել իր նմանների հետ ու համախմբվել՝ «գաղութացնելով» երկիր մոլորակը: *Sapiens*-ը կարողացավ մոլորակին տիրանալ երևակայական իրականություն կերտելով: Այդ իրականության սոցիալական «պայմանագիրը» կառուցված է կրոնի, օրենքի, արժույթի ու բարոյականության շուրջ: Հարարիի վիճելի մտքերը վերաբացեցին ճշմարտության փնտրտուքի հավերժական թեման, որի քննարկմանը հրավիրում եմ նաև ձեզ:

Որպես գործարար, որը երազում է Հայաստանը տեսնել ինովացիայի գլոբալ քարտեզին, խոստովանեմ՝ **new**mag-ի հետ այս գործակցությունն ու այս հիմնարար եռագրության թարգմանությունը մի քանի նպատակ ունեն: Նախ՝ համաշխարհային օրակարգի և գլոբալ երկխոսության մաս կազմել, ներգրավվել ապագային վերաբերող քննարկումներին: Երկրորդ՝ համաշխարհային կարևորության ամենաթարմ և ամենաորակյալ գրականությունը ներկայացնել հայերեն: Եվ երրորդ՝ ճանաչելով աշխարհը, ընթերցելով ամենաթարմ գիտահանրամատչելի գրականությունը՝ վերաիմաստավորել նաև մե՛ր երկրի ապագան:

Իսկ ապագան փոխվում է: Այն արդեն փոխվել է և չի լինի այնպիսին, ինչպիսին պատկերացնում էինք բոլորովին վերջերս: Հետևաբար վաղվա մեր որոշումները մեծապես կախված են լինելու այսօրվա մեր գիտելիքի պաշարից: Այդ գիտելիքը կամբողջացնի ու կհարստացնի հենց այս գիրքը:

Գուրգեն Խաչատրյան
«Գալաքսի» ընկերությունների խմբի համահիմնադիր,
«Յուքոմ» ընկերության տնօրենների խորհրդի նախագահ

Սիրելի հորս՝
Շլոմո Հարարիի հիշատակին

Bookmark

Բովանդակություն

Պատմության ժամանակագրություն **11**

Մաս 1. Կոգնիտիվ հեղափոխություն **15**

Գլուխ 1. Անկարևոր կենդանին 17
Գլուխ 2. Իմացության ծառը 37
Գլուխ 3. Մի օր Ադամի ու Եվայի կյանքից 61
Գլուխ 4. Ջրհեղեղ 88

Մաս 2 . Հողագործական հեղափոխություն **103**

Գլուխ 5. Պատմության ամենամեծ կեղծիքը 105
Գլուխ 6. Բուրգերի կառուցումը 128
Գլուխ 7. Հիշողության գերծանրաբեռնում 151
Գլուխ 8. Պատմությունն անարդար է 167

Մաս 3. Մարդկության միավորումը **200**

Գլուխ 9. Պատմության սլաքը 203
Գլուխ 10. Փողի բույրը 215
Գլուխ 11. Կայսերական տեսլականներ 232
Գլուխ 12. Կրոնի օրենքը 256
Գլուխ 13. Հաջողության գաղտնիքը 290

Մաս 4. Գիտական հեղափոխություն **301**

Գլուխ 14. Չիմացության բացահայտումը 303
Գլուխ 15. Գիտության ու կայսրության դաշինքը 336
Գլուխ 16. Կապիտալիզմի հավատամքը 371
Գլուխ 17. Արդյունաբերության անիվները 405
Գլուխ 18. Շարունակական հեղափոխություն 423
Գլուխ 19. Ու նրանք ապրեցին երկար ու երջանիկ 452
Գլուխ 20. *Homo sapiens*-ի վախճանը 478

Վերջաբան. Կենդանին, որը վերածվեց աստծո **499**
Երախտագիտության խոսք **501**
Ծանոթագրություններ **503**

Պատմության ժամանակագրություն

13.8 միլիարդ տարի առաջ	Նյութի և էներգիայի առաջացումը: Ֆիզիկայի սկիզբը: Առաջանում են ատոմներն ու մոլեկուլները: Քիմիայի սկիզբը:
4.5 միլիարդ տարի առաջ	Երկիր մոլորակի ձևավորումը:
3.8 միլիարդ տարի առաջ	Օրգանիզմների առաջացումը: Կենսաբանության սկիզբը:
6 միլիոն տարի առաջ	Մարդկանց և շիմպանզեների վերջին ընդհանուր նախատատը:
2.5 միլիոն տարի առաջ	Մարդու էվոլյուցիան Աֆրիկայում: Քարե առաջին գործիքները:
2 միլիոն տարի առաջ	Մարդիկ Աֆրիկայից տեղափոխվում են Եվրասիա: Մարդկային ցեղի տարբեր տեսակների էվոլյուցիան:

Bookmark

500,000 տարի առաջ	Նեանդերթալցիներն էվոլյուցիա են ապրում Եվրոպայում և Միջին Արևելքում:
300,000 տարի առաջ	Կրակը մտնում է կենցաղ:
200,000 տարի առաջ	*Homo sapiens*-ն էվոլյուցիա է ապրում Արևելյան Աֆրիկայում:
70,000 տարի առաջ	Կոգնիտիվ հեղափոխություն: Լեզվի զյուտը: Պատմության սկիզբը: *Sapiens*-ը դուրս է գալիս Աֆրիկայի սահմաններից:
45,000 տարի առաջ	*Sapiens*-ը բնակություն է հաստատում Ավստրալիայում: Ավստրալիայում ոչնչանում են խոշոր կենդանիները:
30,000 տարի առաջ	Վերանում են նեանդերթալցիները:
16,000 տարի առաջ	*Sapiens*-ը հաստատվում է Ամերիկայում: Վերանում են Ամերիկայի խոշոր կենդանիները:
13,000 տարի առաջ	Վերանում է *Homo floresiensis*-ը: *Homo sapiens*-ը մնում է մարդկային միակ ցեղատեսակը:

Bookmark

12,000 տարի առաջ	Հողագործական հեղափոխություն: Բույսերի մշակում և կենդանիների ընտելացում: Նստակեցության հաստատում:
5000 տարի առաջ	Առաջին թագավորություններ, գիր և դրամ: Բազմաստված կրոններ:
4250 տարի առաջ	Առաջին կայսրություն: Սարգոնի աքքադական կայսրությունը:
2500 տարի առաջ	Դրամ հատելու գյուտը, ընդհանրական փող: Պարսկական կայսրությունը, ընդհանրական քաղաքական կարգ «բոլոր մարդկանց բարիքի համար»: Բուդդիզմի առաջացումը Հնդկաստանում, ընդհանրական ճշմարտություն «բոլոր արարածներին ազատելու համար»:
2000 տարի առաջ	Հան կայսրությունը Չինաստանում: Հռոմեական կայսրությունը Միջերկրականում: Քրիստոնեություն:
1400 տարի առաջ	Իսլամ:
500 տարի առաջ	Գիտական հեղափոխություն: Մարդկությունն ընդունում է իր տգիտությունը և սկսում աննախադեպ հզորություն ձեռք բերել: Եվրոպացիները սկսում են նվաճել Ամերիկան և օվկիանոսները: Ամբողջ մոլորակը վերածվում է մեկ պատմական թատերաբեմի: Կապիտալիզմի առաջացումը:

Bookmark

200 տարի առաջ	Արդյունաբերական հեղափոխություն: Ընտանիքին ու համայնքին փոխարինելու են գալիս պետությունն ու շուկան: Զանգվածաբար ոչնչանում են բույսերն ու կենդանիները:
Ներկան	Մարդիկ դուրս են գալիս Երկրի սահմաններից: Միջուկային զենքը սպառնում է մարդկության գոյությանը: Ավելի ու ավելի շատ օրգանիզմներ են ձևավորվում բանական նախագծմամբ՝ բնական ընտրության փոխարեն:
Ապագան	Բանական նախագծումն է դառնում կյանքի առաջնային հիմքը: Ի հայտ են գալիս ոչ օրգանական կյանքի առաջին ձևերը: Մարդիկ վերածվում են աստվածների՞:

Bookmark

МАС АՌԱՋԻՆ

Կոգնիտիվ հեղափոխություն

1. Մարդու ձեռնահետք՝ դրոշմված մոտ 30,000 տարի առաջ Ֆրանսիայի հարավում գտնվող Շովե Պոն դ'Արկ քարանձավի պատին: Ինչ-որ մեկը կարծես ցանկացել է ասել. «Ես եղել եմ այստեղ»: